

Наталія Марченко

ТИПОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ КАНАДИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються різні підходи до проблеми типології періодичних видань, виділяються класифікаційні групи за такими типоформулючими факторами: видавець, цільове призначення, читацька аудиторія. Здійснено типологічний аналіз періодичних видань Української греко-католицької церкви Канади другої половини ХХ століття.

Ключові слова: *періодика, типологічні фактори, цільове призначення, Українська греко-католицька церква.*

В статье рассматриваются различные подходы к проблеме типологии периодических изданий, выделяются классификационные группы по таким типоформирующим факторам: издатель, целевое назначение, читательская аудитория. Выполнено типологический анализ периодических изданий Украинской греко-католической церкви Канады второй половины ХХ века.

Ключевые слова: *периодика, типологические факторы, целевое назначение, Украинская греко-католическая церковь.*

In the article are discussed different approaches to the problem of creating typology of periodicals. The studied periodicals were classified with the use of typological factors that form types based on the publisher, readership or target audience and target application.

Key words: *periodicals, typological factors, target application, Ukrainian Greek Catholic Church.*

Для дослідників, які займаються вивченням життя української діаспори, періодика має надзвичайно велике значення як важливе багатопланове історичне джерело, унікальне за можливістю інформативної віддачі, яке відкриває перспективу встановлення масштабу і змісту роботи як адміністративних установ, так і різних партійних, релігійно-громадських організацій. Періодичні видання є багатоплановим історичним джерелом, специфічною рисою якого є комплексний синтетичний характер подачі інформації як за змістом, так і за формою. В них представлені різноманітні за жанром та походженням

матеріали: офіційні повідомлення та документи, законодавчі акти, публіцистика, листи, хроніка, оголошення, белетристика, некрологи і т. д. Преса відзначається оперативністю подання матеріалів про події, безпосередністю відображення останніх, що підвищує її джерельну цінність. Матеріали преси – синхронні документи даної епохи, в яких висвітлюються усі аспекти суспільно-політичного, релігійного, культурного і просвітницького життя української громади закордоном. Адже періодика – своєрідний індикатор, який реагує на всі суспільно важливі події часу.

Українські періодичні видання діаспори не лише інформували, а й виховували читачів, сприяли утвердженню їхньої національної самосвідомості. Вони відігравали важливу роль у становленні церковних громад і національно-культурних осередків, були важливим чинником збереження етнічної, культурної і релігійної ідентичності та відмінності групи, забезпечували продовження існування етнічної громади. Для багатьох українців, які проживали відірвано від рідної землі, преса була чи не єдиною ланкою, що з'єднувала їх з українським світом. У часописах часто вперше публікувалися офіційні документи, деякі з яких в оригіналі не збереглися і дійшли до нас лише у відповідних тогочасних періодичних виданнях. Журнальні публікації, інформаційні повідомлення та хроніки, насичені фактами про події певного історичного періоду, значно доповнюють архівні та інші документальні джерела.

Дослідження періодичних видань як історичного джерела стають все більш поширеними в сучасній історичній науці. Різним аспектам проблеми присвячено наукові праці О. Анікіної [2], Н. Барановської [4], О. Богуславського [6], А. Бойко [5], О. Вішки [8], О. Коновця [9], М. Романюка [12], Г. Рудого [13], Л. Сакади [14], Н. Сидоренко [15] та ін. Крім того, проблеми дослідження української преси обговорюються на щорічних Всеукраїнських науково-теоретичних конференціях «Українська періодика: історія і сучасність», які проводяться від 1992 року у Львові. Але, на жаль, увагою дослідників все ще оминається значний масив періодичних видань, зокрема діаспорних. Українська періодика залишається маловивченим специфічним джерелом, яке потребує вироблення власних методологічних принципів, на основі яких здійснюватиметься виявлення, опрацювання і науково-бібліографічний опис видань, аналіз їх змісту, систематизація опублікованої в них інформації, визначення її достовірності тощо. Важливим завданням у дослідженні преси як історичного джерела на сьогодні також є типологічна систематизація та розробка системи класифікації

періодичних видань за типовими і різновидовими ознаками з врахуванням їх головних характеристик.

Метою даної публікації є здійснення типологічного аналізу періодичних видань Української Католицької Церкви (УКЦ) Канади другої половини ХХ ст.

Типологічний підхід досить інтенсивно впроваджується в журналістську науку. Перевагою його, на думку Є.О.Корнілова, є деідеологізованість даного підходу, оскільки в основу нього «покладені не ідеологічні принципи і критерії, а критерії, пов'язані з сутністю, з іманентним станом, іманентними категоріями журналістики» [10, с. 35-36]. Типологічний метод дозволяє виявити стійкі, характерні ознаки видання і на основі визначення, сполучення цих ознак знайти те сутнісне і загальне, що дає можливість правильно ідентифікувати видання. Існуючі в науковій літературі погляди, які стосуються типології, спрямовані, в основному, на виявлення типоформуючих ознак, які одночасно розглядаються і як основа типологічних класифікацій.

Значний вклад в розробку цих проблем внесли російські дослідники засобів масової інформації. Так, А.Г. Бочаров для побудови системи журналів пропонує наступні критерії класифікації, або, як їх називає дослідник, «субордіновані елементи»: «цільове призначення журналу – предмет або відображена сфера дійсності – родова належність видання – характер аудиторії – характер викладу» [7, с. 32]. Є.П. Прохоров до типоформуючих факторів відносить соціально-політичну спрямованість, сукупність проблемно-тематичних ліній, аудиторну зорієнтованість, періодичність, регіон поширення, творчий обрис та ін. [11, с. 210]. На думку Є.В. Ахмадуліна, головним і визначаючим елементом типології під час дослідження преси є сама масова інформація. В її змісті і формах відображені всі основні типологічні риси будь-якого видання. Єдність змісту і форми несе в собі всю інформацію: про видові і родові ознаки видання, про соціальний статус видавця, про цілі, завдання і функції, про якісні параметри, про тематичну та ідейну спрямованість, про потенційну аудиторію [3, с. 255].

На сьогодні більшість науковців, які займаються типологічними дослідженнями періодичних видань, спираються на напрацювання О.І. Акопова, який виводить десять «основних типоформуючих ознак»: видавець, читацька група, завдання і програма, авторський склад, внутрішня структура, жанри, оформлення, періодичність, об'єм, тираж. Учений зазначає, що «...не будучи вичерпним, перелік з десяти визначених типологічних ознак є достатнім. Жодна з перерахованих ознак, узятих ізольовано від інших, не може претендувати на

роль «достатньої» ознаки, тобто повністю не описує тип періодичного видання. Але сукупність десяти ознак дає повне уявлення про тип журналу, структуру цього типу, всі компоненти, що характеризують тип видання» [1, с. 61].

Беручи за основу типоформуючі ознаки запропоновані О.І Акоповим, а також, введені Є.А. Корніловим [10] три родові елементи махової комунікації (видавець – видання – аудиторія), можна виділити наступні типоформуючі фактори, від яких часто залежать інші характеристики. Ними є видавець, цільове призначення видання, читацька аудиторія. Всі три фактори знаходяться в нерозривному зв'язку і взаємовпливі, характеристика будь-якого з них дає певне уявлення про інші фактори. Так, саме засновник визначає концепцію видання, яке, в свою чергу, впливає на вибір читацької аудиторії і також, в значній мірі, визначається нею. Сукупність даних трьох типоформуючих факторів визначає найважливіші риси типу – типологічні характеристики, які є завжди вторинними і впливають з типоформуючих факторів. Такими вторинними типологічними характеристиками є місце виходу видання, регіон його поширення, авторський склад, мова, періодичність, матеріальна конструкція, тираж, формат, об'єм, тематика, жанри та ін. Кількість характеристик, які використовуються під час аналізу тих чи інших видань може варіюватися в залежності від конкретної мети дослідження.

Проводячи типологічний аналіз української журнальної періодики Греко-католицької церкви Канади другої половини ХХ ст., зазначимо, що цей масив преси відноситься до спеціалізованих видань. Її видавцем виступали ті чи інші органи УКЦ, читацькою аудиторією були українці-католики, які проживали за межами рідної землі, цільовим призначенням – поширення ідей католицизму та згуртування української громади закордоном.

Використаємо наведені вище типоформуючі фактори, – видавець, цільове призначення видання, читацька аудиторія, – для здійснення внутрішньовидової класифікації періодики УКЦ. Кладучи в основу класифікації статус видавця, католицькі періодичні видання можна поділити на три групи. До першої відносяться газети та журнали, які були офіційними друкованими виданнями певної єпархії: місячник «Католицька акція» (Едмонтонська єпархія), тижневики «Наша мета» (Торонтська єпархія) та «Поступ» (Вінніпезька архієпархія). До другої – видання чернечих орденів. Своєю видавничою діяльністю на території Канади відомі два католицькі ордени: Василіанський чин святого Йосафата, який видавав часописи «Світло», «Life Beacon»,

«Проблиск» та Чин Найсвятішого Ізбавителя, у видавництві якого друкувались місячник «Голос Спасителя» та кварталник «Логос». Третьою групою видавців були різні католицькі громадські організації: Українське католицьке юнацтво, Ліга українських католицьких жінок, Товариство українських студентів католиків «Обнова», Місійне товариство св. Йсафата.

Цільове призначення, яке є, безсумнівно, найважливішою системою ознакою, може бути досить різноманітним: інформування, аналітика, навчання (просвіта), виховання, пропагування. Цільовим призначенням визначається тематика (зміст, характер інформації), способи подання матеріалів, тобто способи реалізації цільової функції, обирається група читачів, яким часопис адресований. За цільовим призначенням та завданнями серед видань УКЦ Канади виокремлюються універсальні видання, метою яких було поширення національно-релігійних ідей серед широких кіл українців діаспори, та спеціалізована періодика, цільовим призначенням якої було привернення уваги до проблем української науки, обговорення актуальних питань теології та історії церкви.

Часописи першої групи насичувались різноманітними публікаціями: в них вміщувалася інформація, присвячена подіям релігійного життя в Північній Америці, Україні та загалом у світі, статті богословської тематики, матеріали з історії України та церкви, художні твори. Ці видання значну увагу приділяли моральним проблемам, які розглядалися як в побутовому плані, так і в демографічному, релігійно-моральному та соціальному. Чисельними були статті, присвячені релігійному вихованню, завданням яких було формування національно-релігійної ідентичності у читачів. Журнали пропагували не тільки засади християнської релігії, але й сприяли утвердженню рідної мови, виховували патріотичні почуття й у такий спосіб сприяли піднесенню національної свідомості українців. Щоб залучити до кола своїх читачів нове покоління українців, які не знали рідної мови, такі видання в кожному своєму номері вміщували декілька сторінок або додатки англійською мовою. Редакції часописів для сімейного читання намагалися підтримувати тісний зв'язок зі своїми читачами, що відобразилося в риторичних звертаннях типу: «шановні друзі», «хотів би ти знати», а також в рубриках, що вміщували листи читачів та відповіді на їх запитання.

Спеціалізовані видання вміщували ґрунтовні, аналітичні матеріали як релігійно-теоретичного, так і історично-наукового змісту з посиланнями на джерела інформації, аналізом та цитуванням праць

релігійних діячів та науковців, повідомляли про вагомні події в науковому житті української діаспори, конференції, конгреси. Прикладом таких видань є кварталник «Логос».

Від завдань, які ставило перед собою видання, прямо залежить третій типоформуючий фактор – читацька аудиторія. За аудиторним принципом часописи УКЦ можна поділити на журнали для широкого кола читачів, якими були більшість українських католицьких видань та спеціалізовані видання, які орієнтувались на вузьке коло читачів. Для спеціалізованої періодики, на відміну від універсальної, визначальними є два параметри: спеціалізація за проблемно-тематичною спрямованістю і орієнтація на визначену потенційну аудиторію. Якщо видавець орієнтується на запити таких аудиторних груп, як молодіжна, жіноча, дитяча, то ведучою ознакою виступає соціально-демографічна. Такими виданнями були часописи «Мій приятель», «Обнов'янин», «Юнацтво». Якщо ж організатор спеціалізованого видання орієнтується на інтереси аудиторних груп в галузі їх життєдіяльності, то визначальною стає проблемно-тематична ознака.

З таким типоформуючим фактором, як видавець пов'язане місце виходу того чи іншого журналу. За географією друковані органи УКЦ охоплювали всі регіони Канади. В кожній з чотирьох єпархій виходило по декілька періодичних видань. Так, в Торонтонській єпархії видавались тижневик «Наша Мета», місячники «Світло» та «Еклезія-Церква», в Едмонтонській – тижневик «Українські Вісті», місячники «Юнацтво», «Католицька акція», «Life Beacon» та «Юкрейнієн Рекорд», кварталник «Проблиск», в Саскатунській – місячник «Голос Спасителя», «Вісті» та кварталник «Логос». Вінніпезька архієпархія видавала тижневик «Поступ», місячник для дітей «Мій приятель» та кварталник «Обнов'янин».

Від аудиторної групи, як типоформуючого фактору, залежить така типологічна характеристика, як мова видання, за якою українську періодику Канади можна поділити на повністю україномовні, ті які вмішували додатки англійською мовою, та англомовні.

Суттєвою типологічною характеристикою вважається періодичність. Завдяки їй встановлюється ритм видання, систематичність одержання інформації споживачем. Серед українських католицьких видань Канади в другій половині ХХ століття переважали місячники, друкувались також тижневики та кварталники.

Отже, беручи до уваги той факт, що періодика УКЦ в Канаді є специфічним комплексним історичним джерелом, для її продуктивного вивчення доцільно використовувати запропоновану схему ти-

пологічного аналізу, в якій основними типоформуєчими факторами виступають видавець, цільове призначення або мета видання та читацька аудиторія. Відповідно до цієї системи преса УКЦ Канади поділяється: 1) за видавцем – на офіційні єпархіальні видання, часописи чернечих орденів, видання релігійно-громадських організацій; 2) за цільовим призначенням та аудиторним принципом – на універсальні та спеціальні. Решта типологічних ознак є похідними від названих факторів, їх використання є доцільним для поглибленого та розширеного дослідження масиву періодичних видань.

Джерела та література:

1. Акопов А.И. Методика типологического исследования периодических изданий : (на прим. спец. журн.) [Текст] / А. И. Акопов. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1985. – 95 с.
2. Анікіна О.П. Періодичні видання як джерело з історії агрономії в Україні 20–30-х років ХХ ст. [Текст]: автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.07 / О.П. Анікіна; УААН. Держ. наук. с.-г. б-ка. – К., 2004. – 21 с.
3. Ахмадулин Е.В. Основы теории журналистики [Текст] / Е.В. Ахмадулин. – М.: ИКЦ «Март»; Ростов-на-Дону : Март, 2008. – 320 с.
4. Барановська Н. Фахова періодика та засоби масової інформації як важливе джерело вивчення чорнобильської проблеми [Текст] / Н. Барановська // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. наук. пр.: У 2-х частинах / відп. ред. М.Ф. Дмитрієнко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2006. – Число 13. – Ч. 2. – С. 37 – 55.
5. Бойко А.А. Преса православної церкви в Україні 1900 – 1917 рр. Культура Суспільство. Мораль [Текст]: моногр. / А.А. Бойко. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2002. – 308 с.
6. Богуславський О.В. Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України: історичний шлях, досвід, дискусії [Текст]: моногр. / О.В. Богуславський. – Запоріжжя: Просвіта, 2008. – 452 с.
7. Бочаров А.Г. Основные принципы типологии современных советских журналов [Текст] / А.Г. Бочаров А.Г. // Вестник МГУ. – 1973. – № 3. Сер. XI. Журналистика. – С. 25–36.
8. Вішка О. Преса української еміграції в Польщі (1920 – 1939 рр.): Історико-бібліографічне дослідження [Текст] / О. Вішка. – Львів: Вид-во Львівської обласної друкарні, 2002. – 480 с.
9. Коновець О.Ф. Науково-просвітницька преса України ХІХ – перша третина ХХ ст.: Історія. Теорія. Практика [Текст]: автореф. дис. д-ра іст. наук : 07. 00. 10 / О.Ф. Коновець; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1994. – 39 с.
10. Корнилов Е.А. Журналистика на рубеже тысячелетий [Текст] / Е.А. Корнилов. – Ростов-на-Дону: Донской издательский дом, 1999. – 224 с.

11. Прохоров Е.П. Введение в теорию журналистики [Текст] / Е.П. Прохоров. – М.: РИП-холдинг, 2000. – 308 с.
12. Романюк М.М. Українська преса Північної Буковини (1870 – 1940 рр.): історико-бібліографічне дослідження [Текст] / М.М. Романюк, М.В. Галушко. – Львів: Фенікс, 1999. – 428 с.
13. Рудий Г.Я. Преса України 1917 – 1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти [Текст] / Г.Я. Рудий. – К.: Інститут Історії України НАН України, 2005. – 501 с.
14. Сакада Л. «Український історик»: Генеза, тематика, постаті [Текст]: моногр. / Л. Сакада. – Нью-Йорк; К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2003. – 328 с.
15. Сидоренко Н.М. Українська таборова преса першої половини ХХ століття: проблеми національно-духовного самоствердження [Текст]: автореф. дис. д-ра філол. наук : 10. 01. 08 / Н.М. Сидоренко; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2000. – 34 с.